

CESARSTWO (234) *sb n*

cesarstwo (231), **cesarzstwo** (2), **cesarstwo** (1); cesarzstwo *FalZioł*; cesarstwo *Mącz*; cesarstwo: cesarzstwo *PaprPan* (2 : 1).

-é- (3) *OrzJan* (2), *BiałKat*; -e- (3) *OpecŻyw* (2), *Mącz* (*Cn e pochylone*); -a- (195), -ã- (33); -ã- *SkarJedn* (17), *SkarŻyw* (8); -a- : -ã- *KrowObr* (2 : 1), *BielKron* (136 : 7).

sg *N* cesarstwo (18). ◇ *G* cesarstwa (41). ◇ *D* cesarstwu (4). ◇ *A* cesarstwo (126). ◇ *I* cesarstw(e)m (3). ◇ *L* cesarstwie (35). ◇ *pl A* cesarstwa (6). ◇ *sg G a. pl A* cesarstwa (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (jeden z tych samych przykładów) – XVIII w.

1. *Władza, panowanie cesarza; ustrój monarchiczny; imperium Mącz, Cn* (173) : Drudzy mówili/ ijęż zakazował Cefarzowi plat dawatz/ chtzätz íám Cefarftwa doftatz. *OpecŻyw* 112; Słońce. Miedzy planetami íeft iako pan. [...] Dawa czefarzfstwa/ kroleftwa *FalZioł* V 51; *HistAl* D4v, N2; *KromRozm III* N8v; á Monárchia íe rozumie ieden Pan álbo íprawcá przednieýzy ná íwiece/ zowiemy to poípolicie Cefárftwem. *BielKron* 9v; A gdy mu po śmierci Auguítufowej Cefárftwo przynieíiono/ pod chytrá poítawá niechcíał go przyięć *BielKron* 140; Vmárł wykonawczy lat ná Cefárftwie XXIII *BielKron* 141; Pánował lat XX/ á krom Cefárftwá dzyeíeć lat. *BielKron* 154; Tu przeíšlo Cefárftwo Rzymfkie do Konítántynopolá. *BielKron* 155v; ten íe o to ítarał íákoby zálię podawánie Cefárftwá przeíšlo z Niemiec do Fráncyey *BielKron* 172; Ten w Lugdunie vczyńił íynod/ ná którym Frederyká s Cefárftwá zrzucił. *BielKron* 183v; A tu koniec Cefárftwá domu kfiążąt Szwabfkich. *BielKron* 184, 141v, 146v, 148v, 149v [2 r.], 150v (34); tráífo íye to złączenie práwie ná poczátku Cefárftwá íego/ gdy on po oycu íwoim Pipiniuíe otrzymał Cefárftwo *LeovPrzep* C, C; Bo ía muíę do íwey íemie íáchác/ á tám w Cefárftwo íe w więzác *HistRzym* 15, 45; *PaprPan* R4; przyízło Cefarftwo do Leoná trzećie⁸⁰ *SkarJedn* 197; To bácząc Pánftwá zachodne/ Cefarftwo do Rzymu gdzie też było pierwey przenieíli *SkarJedn* 200, 149 [2 r.], 196, 206, 256 [2 r.], 258 (11); zá ktorá kłatwá Cefárftwo ítraćíł y wzyćiek dom íego. *SkarŻyw* 293, 293 *marg*, 573, 574; *CzechEp* 371, 400; *NiemObr* 167; Ná to/ ázaż nie przyíięł przez thron y máieítat Cefárftwá íwégo? á wždy/ pátrż Królu/ íáko íłowo ítrzymał. *OrzJan* 103; *WujNT* 93; *PowodPr* 32; *SkarKazSej* 679b, 680b.

cesarstwo czyje, czego (3): Iozeffus [...] wypifuiätz czas cefarftwa Tyberyuífa Cefarza/ [...] o Kryítulie tak íwiadczy *OpecŻyw* C2v; *SkarJedn* [A*2]v; *SkarKazSej* 679b *marg*.

Zwroty: »być na cesarstwie« [*szyk zmienny*] (8): był ná kfiętwie Sáfkim ósmnáfcie lat/ á ná Cefárftwie dwánáfcie lat. *BielKron* 174v, 176, 182v, 183, 187, 188; *LeovPrzep* C2, E4v.

»być na cesarstwo przełożon« (1): Cefarz Oktáwian tego mieíięcá od Senatu Rzymfkiego był ná Cefárftwo przełożon *BielKron* 418v.

»naznaczyć, naznaczon na cesarstwo« (3 : 1): á íeízcze go był zá żywotá Iulius náznáczył ná Cefárftwo *BielKron* 131v, 140, 148v, 163v.

»obran (*a. wybran(y)*), obierać (*a. wyb(ie)rać*) na cesarstwo; wybieranie cesarstwa« [*szyk zmienny*] (38 : 5; 2): Vkałz gdzie Piotr Swięty tzyńił kiedy miedzy Apoítóły/ íakie Kurfirfty? ktorzyby Cefárze obierali ná Cefárftwo? *KrowObr* 35; KLaudyus Tyberyus [...] ná Cefárftwo wybran w boíáźni od Rycerzow. *BielKron* 141v; chcąc zábieżeć temu íákoby elekcye/ to íeft/ wybieránia Cefárftwá

Rzymkiego były w łwey mocy á ftałości bez wízelakich trudności *BielKron* 175v, 141, 141v, 145v [3 r.], 151 v, 152v (42); *BielSpr* 1v; *Paprup* C2.

»panować na cesarstwie« (4): WEłpezyanus Flawius pánował lat dzyewięć ná Cefárftwie *BielKron* 146, 147v, 168v, 186.

»na cesarstwo podnosić« (1): ktorego gdy żołnierze ná Cefárftwo Rzymkie podnośili/ mowił im *SkarŻyw* 392.

»pomazać, pomazan na cesarstwo« [szyk zmienny] (4 : 1): Ten Kárłá łyłego na Cefárftwo pomázał *BielKron* 172; A gdy przez Formozá Arnolf był pomázan ná Cefárftwo/ miał dobrá łwobodę Formoz *BielKron* 173, 172 [2r.], 176v.

»postawić na cesarstwie« (1): Gdy tedy Kátolicy kościołá Lácińńkiego Greki opánowali/ poftáwili ná Cefarftwie Bálwina Fráncuńkiego *SkarJedn* 258.

»na cesarstwie siedzieć« (1): Y tráfiło fię Cefarzowi Iuftynianowi/ ktory długi czás ná Cefarftwie siedział/ iłz nań przyśłzá chorobá ná członki wtydliwe *SkarŻyw* 593.

»(u)koronować, koronowan na cesarstwo« [szyk zmienny] (9 : 7): Tá niewiáftá Lodwiká wtore⁸⁰ ná Cefárftwo koronowála *KrowObr* 234; KArolus rzeczony łyfy/ zá pomocá Ianá Papieżá ná Cefárftwo koronowan *BielKron* 172, 170, 170v, 172, 180v, 181 (12); *SkarJedn* 200; *CzechEp* 400 [2 r.].

»wsadzić, wsadzon na cesarstwo« [szyk zmienny] (1 : 1): *BielKron* 167; Adrianus Cefarz Rzymki. TEn ná Cefarftwo wádzon był od Vłpiuła *Paprup* [Gg] 4.

Szeregi: »panowanie abo (i) cesarstwo« [szyk 2 : 1] (3): A iáko Cefárftwo y pánowanie náfze iest doftoienftwem y Rycerftwem ochędożono/ ták theż Kxięża Rzymkiego kościołá máią być ochędożeni y przybráni *KrowObr* 27; Teraz to pánowanie ábo Cefárftwo [*imperium*] máią Niemcy. *ModrzBaz* 105; *CzechEp* 355.

»zwierzchność abo cesarstwo« (1): Iż fyn Dawidow nie miał przysć [...] áżeby pierwey złołliwa zwierzchność ábo Cefárftwo Rzymkie/ nád Izráelem y ná włzem świećie pánowało dzyewięć mielięcy. *CzechRozm* 165v.

Iron (1): Pan Hánus ochotnie ná tym nowym Cefárftwie pełnił/ że zá ftołem vńął. *WerGość* 246.

Przen: O władzy Boga (6) : á iemu niechay będzie cześć á chwałá y cefárftwo ná wieki wiekom Amen. *RejAp* 6; Dokłádáiąc theż tego Prorok/ iákie to dziecię być miáło/ powieda: Iż moc á Cefárftwo iego będzie ná rámionach iego. *RejPos* 16v, 15, 16 [2 r.]; *ArtKanc* F19v.

[Niekóre przykłady ze znaczenia 1. zachodzą na znaczenie 2.]

2. Państwo, kraj znajdujący się pod władzą cesarza; *imperium* *Mącz*, *Cn* (60) : Takowa theż chudoba ludu rzymkiemu cefarftwo przokiem [!] zrzádziła ktore potim pycha z doftatku y maitności ku vpadu przywiodła. *BielŻyw* 94; áby tym obyczáiem záfię przyśzedł ftolec Cefarftwá do Włoch. *BielKron* 175; yż Luteriani niechcą mieć Koncilium inákłzego/ iedno wolne á w Cefárftwie álbo ná gránicy *BielKron* 215; rádá theż Cefarftwá áby była odmienioná *BielKron* 223v; á Koncilium w Niemcech to iest w Cefárftwie/ [...] fłóżyć dopuścił. *BielKron* 225v, 163v, 168v, 169, 175, 175v (28); nie dla łupieftwá/ álbo iákich dobr pozádlivości/ ále o Cefarftwo y o chwałę mamy fię z nieprziacielem ftaczać. *KwiatKsiąż* M; tedy częśtokróć bárzo wielkie zámiełzanie w Niemcách y wCefarftwie bywáć zwykło. *LeovPrzep* D3v, Cv, D3; *HistRzym* 50, 134v; *BialKat* 128v; LVcius fpołem z brátem ácz

pocźciwie żyli/ Y Cefárłtwo fortunnie y mądrze rządzili *PaprPan* T; bo tobie Pán Bog Cefarłtwo/ á nam kośćcioły zlecił. á iáko ten ktory tárğa Cefarłtwo twoie/ Boskiemu fię poštánowieniu łprzeciwiá *SkarŻyw* 394; *StryjKron* 667; *CzechEp* 376; *NiemObr* 61; *KmitaPsal* A4; *OrzJan* 129.

Wyrażenia: »cesarstwo greckie« (4): *BielKron* 170; wziął w przymierzu Constantinopole/ [...] Stolicę y głowę Cefárłtwá Greckiego *StryjKron* 617, 125 [2 r.].

»cesarstwo konstantynopolskie« [*szyk* 2 : 1] (3): od ktorego fię poczęło roźdzylenie Cefárłtwá Konftántynopolłkiego z Włofkim *BielKron* 170, 240; *StryjKron* 95.

»cesarstwo niemieckie« (1): fą thy Miáłtá náłzemu zakonowi poddáne w Cefárłthwie Niemieckim *BielKron* 232.

»cesarstwo rzymskie« [*szyk* 4 : 3] (7): *BielKron* 285v; *SkarJedn* 173; Rzymłkie y Konftantinopolłkie Cefarłtwá do gruntu práwie zwátlili *StryjKron* 95, 95; Iż iáko kroleřtwá ony/ ktore były przed Rzymłkim Cefárłtwem fkázone były *CzechEp* 355, 374, [379].

»trapezundskie cesarstwo« (1): y Trápezundłkie mu Cefłárłtwo w Aziey [...] wydárl *StryjKron* 652.

»cesarstwo włoskie« (1): *BielKron* 170 cf »cesar konstantynopolskie«.

W przen (1) : A będziefz pánował w Cefárłtwie Kroleřtwá niebieskiego. *HistRzym* 48.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Imperium, Páńłtwo/ Cefárłtwo, też roskazanie. *Mqcz* 280c.

Synonimy: 1. *panowanie, pańłtwo, władza, zwierzchność;* 2. *carstwo, pańłtwo.*